

EESTI KEELE KUI TEISE KEELE ÕPPIJA KÕRVALEKALDED EITUSE VÄLJENDAMISEL

Mare Kitsnik

Ülevaade

Teise keele õppijale valmistavad raskusi mitmed keelenähtused, mis emakeelekõnelejale probleeme ei tekita. Seetõttu ei ole piisav, kui võõrkeeleõpikutes esitatavad grammatika- ja sõnavara-teemad kopeerivad emakeeleõpikutes käsitletut. Võõrkeeleõppija vajab spetsiifilisi reegleid ja seletusi, mis on esitatud tema jaoks loogilises järjekorras. Sel eesmärgil on kasulik uurida õppijakeelt, mille kõrvalekalded tavapärasest keelekasutusest näitavad kätte õppijate raskuspunktid.

Viimastel aastakümnetel on tekkinud uus võimalus autentse õppijakeele suuremahuliseks uurimiseks – õppijakeelekorpused. *Eesti vahekeele korpuse* (EVKK)¹ materjalile tuginedes saab nüüd ka eesti õppijakeelt tänapäevaste teaduslike meetodite abil kirjeldada. Käesolevas artiklis tutvustatakse eesti vahekeele kor-

¹ <http://evkk.tlu.ee>, 26.09.2007

pusel põhinevat uuringut kõrvalekalletest eituse väljendamisel vene emakeelega inimeste eesti õppijakeeles².

Võtmesõnad: korpuslingvistika, arvutipõhine veaanalüüs, õppijakeel, eesti keel kui teine keel, eitus.

Õppijakeelekorpusete kasutamine

Õppijakeele korpus on autentse õppijakeele elektrooniline kogu, mis on koostatud vastavalt teise keele õppimise / õpetamise eesmärkidele ja lähtub kindlatest disainipõhimõtetest. Korpuses on terviktekstid, mitte üksikud sõnad või laused. Seetõttu ei ole õppijakeelekorpus vigade korpus, vaid sisaldab nii ekslikku kui ka korrektset keelekasutust. Õppijakeelekorpuse koostamise üldnõuded on samad, mis kirjakeele korpusete puhul. Lisaks võib leida metainfot õppija emakeele, keeletaseme, ülesande täitmise ajalimiidi ja situatsiooni (nt eksam) kohta ning teavet abimaterjalide kasutamise ja teiste osaliste või pealtvaatajate (kuulajate) olemasolu kohta (Granger 2004 : 10).

Kasutajale võivad korpused olla nähtavad tekstikoguna või märgendatuna (kõige tavalisem on vigade märgendamine).

Õppijakeele korpused on kiiresti leviv andmebaaside tüüp. Täna on neid loodud erineva sihtkeelega õppijatekstidest (inglise keele baasil – The Cambridge Learner Corpus³, Longman Learners' Corpus⁴, International Corpus of Learner English⁵,

² Artikkel põhineb autori magistritööl „Õppijakeele uurimise ja arendamise võimalusi Eesti vahekeele korpusete põhjal (eituse väljendamise näitel)” (Kitsnik 2007). Tööd on toetanud riiklikud programmid “Eesti keel ja rahvuslik mälu” (2004–2008), grant R 05/01 “Koodivahetuse, vahe- ja lastekeele korpusete töötlemine ja haldamine” ning ETFi grant nr 6151 “Koodivahetuse, eesti vahekeele ning lastekeele andmekorpusete koostamine ja üldkirjeldus” (2005–2008).

³ http://www.cambridge.org/elt/corpus/learner_corpus.htm, 20.09.2007

⁴ <http://www.longman.com/dictionaries/corpus/learners.html>, 20.09.2007

⁵ <http://www.cecl.fltr.ucl.ac.be/Cecl-Projects/Icle/icle.htm>, 20.09.2007

prantsuse keele baasil – FRIDA⁶, poola keele baasil – PELCRA⁷ jt).

Õppijakeele korpusi kasutatakse uurimistöös: esimene faas on intuitsioonil põhineva hüpoteesi püstitamine, teine – korpus-uuring ja kolmas – kontrolleksperiment.

Õppijakeelekorpusi uuritakse lingvistiliselt arvutipõhise veaanalüüsi või kontrastiivse vahekeeleanalüüsi abil.

Arvutipõhine veaanalüüs erineb varasemast veaanalüüsist mahuliselt. Vigu on võimalik analüüsida täistekstis ning koos mittevigase keelekasutusega (Granger 2004: 14). Vigade uurimise eesmärk on veatüübi identifitseerimine, seletamine ja võimaluste pakkumine veaohtriku teema õppimiseks.

Kontrastiivne vahekeeleanalüüs hõlmab õppijakeele ja emakeelekõneleja või erinevate õppijakeelte omavahelist kvantitatiivset ja kvalitatiivset võrdlust. Eesmärk on välja selgitada, mille poolest õppijakeel sihtkeelest erineb (nt väiksem sõnavara, piiratud tarindite kasutamine, stiili- ja registrierinevused). Seejuures moodustavad leksikaalsed ja grammatilised vead vaid osa kontrastiivsest vahekeeleanalüüsist. Õppijakeelt vaadeldakse avaramalt ning võrreldakse emakeelekõnelejate keelekasutusega (tavaliselt kirjakeele korpustele tuginedes).

Õppijakeele korpuse uurimistulemused võimaldavad kindlaks määrata teise keele omandamise raskuspunkte teel sihtkeele poole. Korpusest saab kerge vaevaga leida, milliseid sõnu ja keelestruktuure kasutatakse õnnestunult, milles eksitakse. Samuti saab jälgida, mida õppijad on omandanud, millega on seotud tagasimineku jne.

Seega sisaldab õppijakeelekorpus olulist infot õppematerjalide autorite, sõnastike ja grammatikate koostajate, tulevaste

⁶ <http://www.latl.unige.ch/freetext/en/descriptions/html>, 20.09.2007

⁷ <http://www.ebi.ac.uk/~pezik/korpus/>, 20.09.2007

õpetajate koolitajate, õpetajate, õppijate jt jaoks. Korpusest on võimalik saada abi keeleksamite ülesannete koostamisel ning vigade raskusastme hindamisel. Suuremate korpuste baasil on koostatud tasemetestid (nt *Cambridge Learner Corpus* ja *Longman Learners' Corpus*).

Korpused võimaldavad kasutusele võtta ka uudseid õppemeetodeid. See arendab õppijate keeleteadlikkust ja iseseisvust ning võimaldab jätkata õppimist väljaspool klassiruumi. Nt kasutatakse korpusepõhiseid arvutiprogramme, mis annavad õppija tööle tagasisidet koos viidetega reeglitele ja vajalike näidetega. Teine uudne võimalus on **andmepõhine õpe** (*Data-Driven Learning, DDL*), mille pakkus esimesena välja Tim Johns (1991). Selle meetodi abil saavad õppijatest uurijad, kes korpuse ja konkordantsileidjaid kasutades ise keelt vaatlevad ja selles esinevaid mudeleid avastavad. Alguses kasutati andmepõhises õppes ainult kirjakeele korpuse, kuid viimasel ajal on neile lisandunud ka õppijakeele korpused. Üldiselt on jõutud arusaamani, et kõige paremaid tulemusi annab keeleõppes õppijakeele korpuste ja kirjakeele korpuste koos kasutamine.

Eituse uurimine EVKK alusel

Eituse väljendusvõimaluste uurimisel eesti õppijakeeles lähtus autor arvutipõhisest kvantitatiivsest ja kvalitatiivsest veaanalüüsist. Sel moel saab välja selgitada normipärase keelekasutuse kõrvalekallete põhilised tüübid, määrata nende tekkepõhjused ning pakkuda välja teemad, millele tuleks eituse õpetamisel rohkem tähelepanu pöörata. Sellest aspektist pole eesti õppijakeelt veel uuritud. Näiteks R. Pool ja E. Vaimann on läbi viinud väikesemahulise empiirilise uuringu kõrgtaseme keelevigadest, mille seas ära märkinud ka eituse – 0,8% analüüsitud vigadest (Pool & Vaimann 2004: 133). R. Pool on leidnud, et kõrg-

taseme õppijatel esineb eitavates konstruktsioonides vähe sihitiskäände vigu (Pool 2007: 242–243). Eraldi liigina on eitusvead ära märkinud A. Verschik (2004: 137).

Et leida vastust küsimusele, mis valmistab vene emakeelega õppijale eituse väljendamisel eesti keeles raskusi, mis mitte, viis autor läbi EVKK-põhise uurimuse. Selle käigus kontrolliti hüpoteesi, kas eitavas kõneliigis tekib raskusi verbivormide moodustamisel, eitava lause aluse ja sihitise käänetes, eituspartikli *mitte*, eitavate asesõnade ja liitelise eituse kasutamisel. Eitavate asesõnade ja liitelise eituse puhul esinevad nii otsesed vead kui eesti keele eitusvõimaluste vähene kasutamine õppijakeeles.

Eituse väljendusvõimaluste kirjeldamisel eesti keeles on artikli autoril aluseks olnud Eesti Keele Grammatika II (1993), Eesti keele käsiraamat (1997), Joel Sanga doktoritöö „Eitus eesti keeles“ (Sang 1983), Krista Kerge käsiraamat „Eesti süntaks võõrkeeleeõppe praktikule“ (Kerge 2001) ning Mati Erelti ja Helle Metslangi seisukohad (1998). Eitusvigade analüüsis on liigitusalusena kasutatud õppijakeele universaalide alla kuuluvaid veatüüpe: ärajätmine (*omission errors*), üleüldistamine (*overgeneralization errors*) ja ülekanne (*transfer errors*) (Ellis 2000: 19).

Uurimismaterjaliks olid eituse mittekorrektsed ja korrektsed kasutusnäited EVKKs, kokku 11 117 sõnet: 1172 sõnet (10,5%) algtaseme, 8567 sõnet (77,0%) kesktaseme ja (12,5%) kõrgtaseme tekstidest. Kesktaseme tekstide ülekaal valimis on ühelt poolt põhjustatud keeletasemete tasakaalustamatusest EVKKs ja teisalt asjaolust, et autorit huvitasid kõige rohkem eesti keele õppija vajadused kesktasemel. Märgendatud tekstide autorite emakeel oli vene keel 99,1%, valgevene keel 0,9 %. Autorite kodune keel oli 100% vene keel. Tekstide autoritest oli 67% keskharidusega, 29% kõrgharidusega, 4% põhiharidusega. Autorite hulgas oli 83% naisi ja 17% mehi, neist 93% elas Tallinnas ja Harjumaal ning 7% Ida-Virumaal. Kõige rohkem oli informan-

tide hulgas 18–26aastaseid inimesi (61%), üle 40aastaseid oli 26,5%; vanuses 26–40aastaseid oli 8,2% ja alla 18aastaseid 4,5%.

Töö käigus märgendati eituse korrektne ja mittekorrektne kasutus öeldises, aluses, sihitises, määruses, samuti eituse edastamine sidendite abil. Seejärel analüüsiti mittekorrektseid kasutusnäiteid, rühmitades need põhiliste kõrvalekaldetüüpide kaupa. Igale kõrvalekaldetübile lisati vea võimalik tekkepõhjus. Lisaks otsestele eitusvigadele pöörati tähelepanu ka eestipäraste eitusvõimaluste vähesele kasutamisele või kasutamata jätmisele, samuti eituse väljendamisega kaasnenud vigadele.

Uuringu tulemused

Eituse puhul eristatakse üldeitust (eitatakse lausega väljendatud tervikuna) ja fookustatud eitust (eitatakse lausega edastatavat moodustajat). Üldeitus vormistatakse öeldisverbi eitusvormide ja eituspartiklite *ei* või *ära* abil (*Ma ei kirjutanud sulle eile hommikul kirja; Ärge mind vara äratage*). Eitussõna *ei* kasutatakse kindla, tingiva ja kaudse kõneviisiga (*ei vaata, ei vaataks, ei vaatavat*), eitussõna *ära* kasutatakse käskiva ja möönva kõneviisiga (*ära vaata, ärgu vaadaku*). Eitusvormi teiseks osaks võib olla kas vastav jaatava kõneliigi vorm (*vaata/vat : ei vaata/vat*), tunnusea tüvi (*vaata/n : ei vaata*), kõneviisitunnusega tüvi (*vaata/ksi/n: ei vaata/ks*), umbisikulise tegumoe tunnusega tüvi (*vaada/tak-se: ei vaada/ta*) või mineviku kesksõna (*vaata/si/n: ei vaada/nud, vaadalti: ei vaada/tud*).

Fookustatud eituse puhul langeb eituse rõhk lause moodustajale, mis on vastavalt markeeritud. Eituse fookust saab markeerida sõnajärjega (*Eile hommikul ei kirjutanud ma sulle kirja. Sulle ma eile hommikul kirja ei kirjutanud*), kusjuures eriti tugeva rõhu saab just lause algusesse asetatud moodustaja (Sang 1983:

29–31); vastandava fraasiga sidesõna *vaid abil* (*Eile hommikul ei kirjutanud ma sulle kirja, vaid luuletust*); eituspartikliga *mitte* (*Eile hommikul ei kirjutanud ma sulle mitte kirja, vaid luuletust. Eile hommikul ma mitte ei kirjutanud sulle, vaid joonistasin*) (Sang 1983: 31–32).

Partiklit *mitte* kasutatakse puhta eituselemendina ühendava rinnastuse korral, nt *Ma soovin jäätist, mitte mahla ning ilma öeldiseta vastustes, nt Kas sa soovid mahla? Ainult mitte mahla; liitöeldistes verbi infinitiivvormi juures, nt Peaks ta ainult mitte hilinema. Ta võib üldse mitte tulla.*

Eesti keelele on iseloomulik eituse süntaktilisus: ka fookus-
tatud eituse korral on öeldisverb eitavas vormis (Kerge 2001: 178). Eituse fookuse markeerimiseks kasutatavat rõhumäärsõna *mitte* on aga järjest rohkem hakatud tajuma iseseisva eituspartiklina, mis tekitab tunde, nagu poleks öeldisverbi eitusvajalik. Seetõttu esinebki keeles varieerumine kolme eitusvariandi vahel: 1) öeldisverb eitavas vormis ja partiklit *mitte* ei kasutata (nt *Eile hommikul ei kirjutanud ma sulle kirja, vaid luuletust*); 2) öeldisverb eitavas vormis ja eituse fookus on markeeritud partikliga *mitte* (nt *Eile hommikul ei kirjutanud ma sulle mitte kirja, vaid luuletust*); 3) öeldisverb jaatavas vormis ja eituse fookus on markeeritud partikliga *mitte* (nt *Eile hommikul kirjutasin ma sulle mitte kirja, vaid luuletuse*). Tulevik kuulub tõenäoliselt jaatava öeldisverbiga variandile. (Erelt & Metslang 1998: 657–668).

Kui aga fookus paikneb eespool öeldisverbi, siis on ainuvõimalik kasutada verbi eitusvormi (nt **Mitte kirja kirjutasin ma sulle, vaid luuletuse – Mitte kirja ei kirjutanud ma sulle, vaid luuletust* või kui fookuses on öeldisverb ise, nt **Ma mitte kirjutasin sulle, vaid joonistasin – Ma mitte ei kirjutanud sulle, vaid joonistasin*) (Sang 1983: 32). Kuid tõenäoliselt võib keele areng toimuda ka nii, et needki seni vastuvõtmatutena määratud variandid muutuvad mingil ajahetkel loomulikeks.

1. Eitus öeldises

EVKK alusel valitud materjalis (vt ülal) sisaldus 830 näidet, milles eitust oli väljendatud öeldisega. Otsesed kõrvalekalded eesti keele normikohasest kasutusest võib jagada nelja rühma: eituspartikli *ei* kasutamine koos jaatava kõneliigi verbivormiga, öeldisverbi jaatava kõneliigi vormi kasutamine koos teise lause liikme eitava markeerimisega, verbi eitusvormide moodustusvead ning eksimused eituspartikli valikul. Lisaks on eraldi vaadeldud eitust modaalverbidega ja liitöeldise koosseisus.

Eituspartikli *ei* kasutamine koos jaatava kõneliigi verbivormiga

Analüüsitud materjalis esines 15 näidet, mille puhul koos eituspartikliga *ei* oli kasutatud jaatava kõneliigi verbivormi. Selliseid juhtumeid esines erinevate aegade, kõneviiside ja tegumoodidega nii alg- (näide 1), kesk- (näited 2–5) kui kõrgtaseme tekstides.

(1) *Ühe sõnaga, ei töötavad seadmed, milleseid me kasutame igal päeval.*

Õige: *ei tööta*

(2) *Tema stopp-nupp ei töötas, ma andsin plaier remondiks, aga seal mulle öeldi, et see ei saa teha.*

Õige: *ei töötanud*

(3) *Me ei peame ise mitte midagi teha.*

Õige: *ei pea ... tegema*

(4) *Ma tean mitu situatsiooni, millal inimene oli hea spetsialist, aga pole ilusa välimusega, ja teda ei võieti tööle, sest tööandja nägi ainult kesta.*

(Kesktaase)

Õige: *ei võetud*

(5) *See on minu isiklik arvamus ja ma ei tahaksin mitte keegi kahetseda või kahju teha.*

Õige: *ei tahaks*

Kõrvalekalde põhjustab ülekanne õppija emakeelest – vene keelest, kus eituse ja jaatuse korral kasutatakse samakujulist verbivormi kui jaatuse korral, lisades sellele eituspartikli *ne* (*ei*). Eitava kõneliigi verbivormide moodustamise käsitlemist alustatakse eesti keele kui teise keele õppimise algetapil ja jätkatakse iga uue aja-, kõneviisi- või tegumoe vormimoodustust õppides. Seetõttu võib eituspartikli *ei* kasutamist koos jaatava kõneliigi verbivormiga (vähemalt edasijõudnud õppijate tekstides) pidada pigem eksimusteks kui vigadeks: õppija tõenäoliselt teab reeglit, kuid ei suuda seda siiski alati rakendada.

Õeldisverbi jaatava kõneliigi vormi kasutamine koos teise lauseliikme eitava markeerimisega

Õeldisverbi jaatava kõneliigi vormi koos teise lauseliikme markeerimisega eituspartikli *mitte* abil esines valimis 31 korral. Õppijad olid eitavalt markeerinud nii alust (kesktase, näide 6), sihitist (kesktase, näide 7), määrust (algfase, näide 8) kui õeldistäidet (kesktase, näide 9). Õeldistäite eitava markeerimise juhud moodustasid üle poole antud rühma kõrvalekalletest.

(6) *Ja ütleme veel, et mitte ainult raha annab meile võimalus elada, see sõltub veel oma enesetunuseta.*

Õige: *võimalust elada ei anna meile (mitte) ainult raha, vaid...*

Õige: *võimaluse elada annab meile mitte ainult raha, vaid ...*

(7) *Mitte kõiki parandab vangla karistus. Vahel inimene, kes kandis karistust saab aru, et ta tegi vea.*

Õige: *Kõiki vanglakaristus ei paranda.*

Õige: *Vanglakaristus ei paranda (mitte) kõiki, vaid ...*

Õige: *Vanglakaristus parandab mitte kõiki, vaid ...*

(8) *Selliseid juhtub mitte tihti.*

Õige: *ei juhtu tihti*

Õige: *ei juhtu (mitte) tihti, vaid ...*

Õige: *juhtub mitte tihti, vaid ...*

(9) *Teisest küljest see idee on mitte paha.*

Õige: *ei ole paha*

Tegemist on süsteemse ülekandevõimega õppijate emakeelest. Vene keeles on võimalik jätta verb jaatava kõneliigi vormi ja markeerida eituspartikliga alus, sihitis või määrus.

Näidetes 6–8 asub eitussõnaga *mitte* markeeritud lauseliige jaatava kõneliigi vormis olevast öeldisest eespool, lauses puudub ka *vaid*-vastandus. Näitelausete korrigeerimisvõimalusi on mitu. Esiteks on loomulik asendada verbi eitusvorm jaatava kõneliigi vormiga ning jätta ära eitav markeering sõnaga *mitte*. Lisaks on mõnikord vaja muuta ka sõnajärge. Teine võimalus on asendada verbi eitusvorm jaatava kõneliigi vormiga ja lisada *vaid*-vastandus. Sel juhul on markeerimine eitussõnaga *mitte* fakultatiivne. Kolmas võimalus on alles jätta nii verbi eitusvorm kui aluse eitav markeering, kuid muuta seejuures sõnajärge ja lisada *vaid*-vastandus.

Öeldistäitega fraaside olevikuvormides saab vene keeles eitavalt markeerida ainult öeldistäidet, sest koopulal on olevikus nullvorm. Eesti keeles oleks võimalik kasutada jaatava kõneliigi verbivormi ja eitada öeldistäidet eituspartikliga *mitte* ning lisada *vaid*-vastandus. See pole aga peaaegu kunagi õigustatud, sest ei lisa sisuliselt olulist infot, vaid kordab juba öeldut, nt **Teisest küljest on see idee mitte paha, vaid hea*. Kõrvalekalle korrigeerimiseks sobib alati koopula jaatava kõneliigi vormi asendamine eitusvormiga ja öeldistäite eitava markeeringu ärajätmine. Partikkel *mitte* ei sobi kindlasti juhul, kui öeldistäiteks on *vaid* omadussõna, nt **See idee ei ole mitte paha*. Rõhutatud eituse puhul, nt lauses *See idee ei ole mitte eriti paha* mõjub eituspartikli *mitte* kasutamine loomulikumalt.

Verbi eitusvormide moodustusvead

Selliseid kõrvalekaldeid, kus on eksitud öeldise põhiverbi vormimoodustuses, esineb arvukalt kõigi taseme tekstides. Tihti valivad õppijad eitusvormi moodustamiseks vale tüvevariandi. Seda esineb peamiselt laadivahelduslike sõnade puhul nagu *andma*, *leidma*, *hindama*, *hoidma*. Näidetes 10 (kesktase) ja 11 (algfase) on ekslikult lähtunud *da*-infinitiivi tüvest.

(10) *Niisugune on eluseadus: kui ei tea, mis on kurju, siis ei hinna headust.*

Õige: *ei hinda*

(11) *Sünniaeg ei anda mitte mingi sugust aitab.*

Õige: *ei anna*

Veahtlikud on ka vältevahelduslikud sõnad, mille tüves esineb häälikute *kk – k – g*, *pp – p – b* ja *tt – t – d* vaheldus, sest eesti keeles ei ole neid häälikuid tihti võimalik häälduse põhjal eristada (kõrgtase, näide 12), mis kajastub samuti kirjapildis.

(12) *Tahaks loota, et see film ei jätta ükskõikseks noori.*

Õige: *ei jäta ükskõikseks*

Samuti lähevad segi paronüümsed vormid: näites 13 (kesktase) sõnad *saama* ja *saatma*.

(13) *ei saatnud hea töökoht, ja see võib mõjutab inimese elu.*

Õige: *ei saanud*

Verbi eitusvormide moodustusvead on ühised kõigile eesti keele kui teise keele õppijaile sõltumata nende emakeelest. Tegemist on ärajätmis- ja/või üleüldistamisvigadega. Kõrvalekalded sõnatüve valikul on põhjustatud eesti keele sisemisest keerukusest.

Eituspartikli valik

Analüüsitud materjalis esinesid mõned kõrvalekalded ka eituspartiklite kasutuses. Segi on läinud partiklite *ei* ja *mitte* kasuta-

mine, samuti eksitakse partikli *ei* ja käskiva kõneviisi eitussõna *ära* (*ärge*) kasutamises. Näiteks partikli *mitte* asemel partikli *ei* kasutamine (näide 14, kesktase) ja käskiva kõneviisi eitussõnade *ära* (*ärge*) kasutamine (näited 15–16, kesktase). Näites 15 on on käskiva kõneviisi puhul kasutatud partiklit *ei*, näites 16 on segi aetud käskiva kõneviisi ainsuse ja mitmuse juurde kuuluvad eitussõnad *ära* ja *ärge*.

(14) *Lõpetuseks ütlen et on vaja õppida teistel vigadel ja proovida ei teekida nii palju probleemi esienesse.*

Õige: *mitte tekitada*

(15) *Ei viska ostutšekki.*

Õige: *Ära viska ostutšekki ära.*

(16) *Ära töötage vee kõrval.*

Õige: *Ärge töötage*

Tegemist on otseselt eituse väljendamisega seotud küsimusega ja üldjuhul üleüldistamisvigadega: vene keeles vastab kõigile eesti keele eitupartiklitele üks – partikkel *не*. Samas oli analüüsitud materjalis seda laadi vigu siiski üllatavalt vähe, mis aga ei tähenda, et õppijad antud teemat valdavad. Käskiva kõneviisi kasutust esineb materjalis üldse väga vähe, sest valdavalt essee tüüpi kirjutised ei võimalda käskivat kõneviisi palju kasutada. Partikli *mitte* suhteliselt väike näidete hulk võib tuleneda ka asjaolust, et õppijad lihtsalt ei kasuta vastavaid konstruktsioone eriti sageli.

Eitus modaalverbidega liitöeldises

Modaalverbi valik liitöeldises valmistab õppijaile ka eitust kasutamata üsna suuri raskusi, koos eitusega esineb valimis 23 kõrvalekallet. Neist ühel korral on tegemist nõutava modaalverbi ärajätmisega (kesktase, näide 17) ja ühel korral on modaalverbi kasutatud liigselt (kesktase, näide 18).

(17) Aga inimene *ei osta* armastus, sõprus ja teised asjad.

Õige: *ei saa osta*

(18) Lisaks valvur *ei saanud mäeletada*, kui palju täpselt rohlat oli kontori juures, kui ta astu vahetuse peale.

Õige: *ei mäletanud*

Ülejäänud juhtudel on modaalverbid omavahel ära vahetatud. Segi lähuvad eelkõige verbid *võima*, *saama*, *suutma*, *tohtima*, millele vastab vene keeles üks polüseemne verb *мочь*.

Nii on näites 19 (kesktase) modaalverbi *tohtima* eitusvormi asemel kasutatud *pidama* eitusvormi ja näites 20 (kesktase) – *saama* eitusvormi.

(19) Ma olen nõus, et venelased peavad teadma eesti keelt, aga ka oma keelt nad *ei pea unustama*.

Õige: *ei tohi unustada*

(20) Mida saab inimene ise teha oma tervise heaks? Esiteks, tervislik eluviis on vajalik, et teha oma tervise heaks. Inimene *ei saa suitsetada*, ... *tarbitada*.

Õige: *ei tohi suitsetada*, ... *tarbida*

Näites 21 (kesktase) on modaalverbi *suutma* eitusvormi asemel kasutatud modaalverbi *saama* eitusvormi.

(21) Näiteks, õpilased arvavad, et kormus on liiga raske ja nad *ei saa* nii palju *tegema*.

Õige: *ei suuda ... teha*

Näidetes 22 (kõrgtase) on modaalverbi *saama* eitusvormi asemel kasutatud modaalverbi *võima* eitusvormi.

(22) Väga kurb mõtte, aga niisugune on elu, mida *mõjutada* me *ei või*.

Õige: *mõjutada ... ei saa*

Modaalverbide kasutus ei ole otseselt seotud ainult eituse väljendamisega, samade verbide kasutamine valmistab raskusi ka jaatavas kõneliigis. Samas oleks ilmselt mõttekas uurida, kas mõne modaalverbi valik on eriti veaaldis just eitavas kõneliigis (nt *ei pea* tähenduses *ei tohi*).

2. Eitus aluses, sihitises ja määruses

Eitus võib mõjutada käändekasutust alus-, sihitis- ja määrusfraasis.

Alusfraasi kääne

Substantiivne alusfraas võib olla nii nominatiivis kui partitiivis. Normaallauses (mille grammatiline subjekt, tegevussubjekt ja pragmaatiline subjekt langevad kokku) paikneb alusfraas lause algul ja on nominatiivis nii jaatavas kui eitavas lauses (*See inimene elab meie majas. See inimene ei ela meie majas*).

Eitavas kogeja-omajalauses (milles grammatiline subjekt ei lange kokku tegevussubjekti ja pragmaatilise subjektiga) on alusfraas partitiivis või nominatiivis. Omajalausetes eitab partitiivne alusfraas situatsiooni üldiselt (indefiniitselt) (nt *Mul ei ole rohelisi teksaseid*). Nominatiivne alusfraas eitab konkreetset (definiitselt) situatsiooni (nt *Mul ei ole (mitte) rohelised teksased, (vaid sinised)*; *Mul on sinised teksased, mitte rohelised. Mul on mitte rohelised teksased, vaid sinised*). Kui sellistes lausetes on öeldisverb eitusvormis, siis on alusfraasi markeerimine partikliga *mitte* fakultatiivne. Kui aga öeldisverb on jaatusvormis, on aluse markeerimine partikliga *mitte* kohustuslik. Eitavates kogejalausetes on alusfraas tavaliselt nominatiivis (*Mulle ei meeldi see värv; Mulle ei sobi see värv; Mind ei huvita see jutt; Mul ei ole külm; Mul ei ole huvitav*). Mõnikord võib alusfraas olla nii nominatiivis kui partitiivis (*Mul ei ole kiire; Mul ei ole kiiret*).

Eitavas eksistentsiaallauses (milles grammatiline subjekt langeb kokku tegevussubjektiga ja ei lange kokku pragmaatilise subjektiga) on alusfraas partitiivis või nominatiivis. Partitiivne alusfraas eitab situatsiooni üldiselt (alusfraas on indefiniitne) (*Siin pole filoloog*). Kui eituse fookuses on definiitne alus-

fraas, siis on see nominatiivis (*Siin pole (mitte) filoloogid, (vaid matemaatikud)*); *Siin on (mitte) filoloogid, (vaid matemaatikud)*). Eitusvormis on alusfraasi markeerimine partikliga *mitte* fakultatiivne. Kui aga öeldisverb on jaatusvormis, siis on aluse markeerimine partikliga *mitte* kohustuslik.

Analüüsitud materjalis on normaallausete hulgas 459 korrektset näidet ja 11 mittekorrektset. Viimaste korral on alusfraas partitiivis (kesktase, näide 23), osaliselt nominatiivis ja osaliselt partitiivis (kesktase, näide 24), adessiivis (kõrgtase, näide 25) või ei ole võimalik alusfraasi käänat üheselt määrata (kesktase, näide 26).

(23) *Ma arvan et hindeid eriti ei näita inimese teadmist.*

Õige: *hinded*

(24) *Uued lauseid ei hakanud igas kohas suure läbitähega.*

Õige: *uued laused*

(25) *Ühel ei saa elada ilma rahata, teisel võimatu ilma sõbrata.*

Õige: *Üks ... teine ...*

(26) *Ärge kasutage vett kui elektriseadmet ei ole lülitatud.*

Õige: *elektriseade*

Õige: *elektriseadmed*

Võib öelda, et normaallause alusfraasi kääne ei valmista õppijatele üldjuhul raskusi. Kõrvalekallete puhul kasutati nominatiivi asemel peamiselt partitiivi – tegemist on reegli „eitus nõuab partitiivi“ üleüldistamisega. Adessiivse alusfraasi korral on tegemist ülekandegaga vene keelest.

Kogeja-omajalause alusfraasi on kasutatud korrektselt 41 ja mittekorrektset 19 juhul. Eksistentsiaallausetes on õigeid alusfraase 20 ja vigaseid 3. Põhiliselt kasutatakse partitiivse alusfraasi asemel nominatiivset (kesktase, näide 27) – sel juhul on tegemist äräjätmisveaga. Ilmselt on õppijatel raske tajuda kogeja-omajalause ja eksistentsiaallause erinevust normaallausest.

Mõnel korral oli alus partitiivi asemel genitiivis (kesktase, näide 28), mis on ülekanne õppija emakeelest – vene keeles on sarnases lausetüübis alusfraas genitiivis. Esines ka juhuseid, kus osa alusfraasist oli korrektselt partitiivis, teine osa aga nominatiivis või genitiivis (algtase, näide 29) – ka need on ärajätmisvead.

(27) *Ma lõpetasin instituuti ja valisin endale töökohta tundmatus ja võrrases linnas – Tallinnas, kus ei olnud mitte keegi minu tuttavatest.*

Õige: *mitte kedagi*

(28) *Ja raske elada kui terveise ei ole, kui ei saa teha mis tahab.*

Õige: *tervist*

(29) *Minu arvates, et väga tähtis on vanemad, sest et ei ole kedagi lähedased.*

Õige: *kedagi lähedasemat*

Kogaja – omajalausestes verbidega *meeldima, sobima, huvitama* jt esines vigu, kus õppija oli kasutanud alust partitiivis (kesktase, näide 30), õige oleks aga nominatiiv. Sama viga esines ka eksistentiaallausetes. Nendel juhtudel on tegemist reegli „eitas nõuab partitiivi“ üleüldistamisega.

(30) *Mulle tundub, et eestlastele ei meeldi venelasi.*

Õige: *venelased*

Sihitisfraasi kääne

Sihitisfraasi käändevalik sõltub samaaegselt paljudest teguritest: lause aspektist, substantiivi tähenduse kvantitatiivsest määratlematusest, sihitisvormist (kõneliigist, kõneviisist, tegumoest, arvust). Kui verbiga kirjeldatav tegevus on imperfektiivne (tegevusel puudub tulemuslik, ajaline, ruumiline piir ja/või on objekt kvantitatiivselt määratlemata), siis on sihitis partitiivis ja seda nimetatakse osasihitiseks. Eesti keeles on hulk verbe (partitiivverbid), mis on sisult imperfektiivsed ja või-

maldavad seega kasutada ainult osasihitist. Samuti nõuavad üldjuhul partitiivset sihitist *ma-*, *mas-*, *mast-*, *mata-*, *des-*vormid ja *v*-kesksõna (Metslang jt 2003: 127).

Kui verbiga kirjeldatav tegevus on perfektiivne ja sihitis kvantitatiivselt määratletud, siis kasutatakse tässihitist, mis võib olla kas nominatiivis või ainsuse genitiivis.

Eituse korral on sihitise tavapärane kääne partitiiv. Üld-eitava lause puhul on tegemist imperfektiivse tegevusega ja seega saab kasutada ainult osasihitist partitiivis, nt *Ära õmble mulle uut mantlit. Ma ei õmble praegu uut mantlit. Ma ei õmble uut mantlit homseks valmis.*

Kui eituse fookuses on sihitis ja lauses esineb *vaid*-vastandus, on mittepartitiivverbide ja sihitise kvantitatiivse määratluse korral võimalik kasutada nii osasihitist (*Ma ei ostnud endale (mitte) uut mantlit, vaid uue seeliku; Ma ei ostnud endale (mitte) uusi saapaid, vaid uued kingad*) kui tässihitist (*Ma ei ostnud endale (mitte) uue mantli, vaid uue seeliku; Ma ei ostnud endale (mitte) uued saapad, vaid uued kingad*). Toodud näidetes on *mitte* fakultatiivne, ta esineb siin pigem rõhumäärsõna kui eituspartiklina.

Kui *mitte* esineb aga puhta eituspartiklina, markeerib ta fookustatud eitust ja öeldisverb võib esineda ka jaatava kõneliigi vormis, nt *Ma ostsin endale mitte uue mantli, vaid uue seeliku; Ma ostsin endale mitte uued saapad, vaid uued kingad*. Sel juhul saab perfektiivse situatsiooni väljendamiseks kasutada ainult tässihitist. Kui kasutada osasihitist, väljendavad laused imperfektiivset situatsiooni (tegevusprotsessi), nt *Ma ostsin sel hetkel, kui sa mind nägid, mitte uut mantlit ega uusi saapaid, vaid uut seelikut ja uusi kingi*.

Kui jaatus on lauses eespool eitust, sobib eituses ainult tässihitist, nt *Ma ostsin uue seeliku, mitte uue mantli; *Ma ostsin uue seeliku, mitte uut mantlit; Ma ostsin uued kingad, mitte uued saapad; *Ma ostsin uued kingad, mitte uusi saapaid*.

Sihitise käände valikul esines valimis kokku 121 korrektset ja 61 mittekorrektset näidet. Peamine viga on nominatiivi kasutamine partitiivi asemel – kokku 43 juhtu (kõrgtase, näide 31).

(31) *Minu arvates muuta kogu maailm kommunistlikuks ei olnud nii hea idee, sest Venemaa ei tunnistanud **teised ideed**, kui kommunistlik partei ja kohe keelas teised poliitilised parteid.*

Õige: **teisi ideid**

Esinevad ka mõned juhud, milles partitiivi asemel on kasutatud genitiivi (kesktase, näide 32).

(32) *Ja nüüd ma üldse ei saa **selle** kuidagimoodi käima panna.*

Õige: **seda**

Samuti tuleb ette juhtumeid, milles mõni sõna sihitisfraasis on korrektselt partitiivis, samas kui teine sõna (teised sõnad) on mittekorrektset nominatiivis või genitiivis. Seejuures pole mõnel juhul vormihomonüümia korral võimalik üheselt otsustada, kas sihitist on kasutatud nominatiivis või genitiivis (kõrgtase, näide 33).

(33) *Leheküljel on 5 veergu ja sellega ei tekita **kirju muljet**.*

Õige: **kirjut muljet**

Analüüsitud materjalis on ka 6 juhtu, milles sihitisfraasi on kasutatud mingis muus käändes peale partitiivi, nominatiivi või genitiivi. Näites 34 (kesktase) on õppija kasutanud allatiivi.

(34) *Sest vabanemistel ei ole töökohta ja raha kui **neile** ei aita nad hakkavad jälle varastama ja tapma.*

Õige: **neid**

Nominatiivi kasutamine partitiivi asemel on ärajätmisviga, kui õppija läheb lihtsama vastupanu teed ja kasutab sõna algvormi. Genitiivi kasutamine nominatiivi asemel võib olla ülekandeviga vene keelest, millega on tegemist ka allatiivi kasutamise puhul.

3. Eitavate ase- ja määrsõnade kasutamine

Eitust saab aluses, sihitises ja määruuses väljendada ka eitavate asesõnade (*mitte*) *keegi*, (*mitte*) *miski*, (*mitte*) *kumbki*, (*mitte*) *ükski*, (*mitte*) *mingi*, (*mitte*) *mingisugune*, (*mitte*) *ainuski* jt abil. Kõige laiem funktsionaalne rakendatavus on eitavatel asesõnadel (*mitte*) *keegi* ja (*mitte*) *miski*. Need muutuvad kõigis käänetes ja võivad esineda nii subjekti, objekti, adverbiaali kui ka genitiivatribuudi positsioonis (nt *Mitte keegi ei tea seda. Ma ei räägi mitte kellegagi. See pole mitte kellegi asi*). Ühilduva adjektiivatribuudina esinevad (*mitte*) *mingi*, (*mitte*) *ükski*, (*mitte*) *ainuski*, (*mitte*) *kumbki*, (*mitte*) *mingisugune* (nt *Ma ei ostnud endale mitte ühtegi asja*). Sihitise käänetest kasutatakse ainult partitiivi. Partikkel *mitte* on fakultatiivne (*Ma ei ostnud endale mitte midagi* = *Ma ei ostnud endale midagi*). Öeldisverb on alati eitavas vormis. Pole võimalik öelda **Ma ostsin endale mitte midagi*. Küll aga saab öelda *Ma ostsin endale midagi* mis tähendab aga millegi umbmäärase jaatust.

Määruuses saab eitust väljendada ka eitavate määrsõnade (*mitte*) *kuskile*, (*mitte*) *kuskil*, (*mitte*) *kuskilt*, (*mitte*) *kunagi*, (*mitte*) *iialgi* jt abil. Partikkel *mitte* on seejuures fakultatiivne (*Ma ei käinud mitte kuski*. = *Ma ei käinud kuskil*). Öeldisverb on alati eitavas vormis. Lause **Ma käisin mitte kuskil* pole võimalik, samas kui lause *Ma käisin kuskil* tähendab millegi umbmäärase jaatust.

Eitavaid ase- ja määrsõnu kasutatakse alus-, sihitis- ja määrusfraasis kokku – 53 korrektset ja 12 mittekorrektset näidet. Vaatamata küllalt suurele õigete kasutusjuhtude hulgale, võib öelda, et õppijaile valmistavad eitavad ase- ja määrsõnad raskusi. Korrektset kasutatakse peamiselt eitavate asesõnade (*mitte*) *keegi* ja (*mitte*) *miski* nimetava ja osastava käände vormi ning eitavat määrsõna (*mitte*) *kunagi*.

Mitmes näites on selgelt näha õppijate oskamatus sobivaid eitavaid asesõnu valida: nt (*mitte*) *kumbki* oli asendatud sõnaga *mõlemad* (kesktase, näide 35), (*mitte*) *ükski* sõnaga *iga* (kesktase, näide 36) või sõnaga *üks* (kesktase, näide 37), (*mitte*) *miski* sõnaga *kõik* (kesktase, näide 38).

(35) *Mõlemad omandavad haridust, õpivad stipeendiumiga, samal ajal käivad tööl, mõlemad ei suitseta.*

Õige: *kumbki*

(36) *Iga inimene ei saa elada ilma oma leiutiseta.*

Õige: *Ükski inimene*

(37) *Kui praegu meil ei ole ühte probleemi eestlaste ja venelaste vahel siis pärast nad tulevad ja see on fakt.*

Õige: *ühtegi/ühtki*

(38) *Minuga juhtus ka selline lugu: meil ei olnud elektrit umbes 6 tundi ja juba siis ma sain aru kui tugevasti ma sõltun sellest (televiisor, radio, arvuti, pliit, kõik ei tööta, kraanist tuleb ainult kult vesi).*

Õige: *mitte miski*

Esines ka paar juhtumit, kui õppija oli soovinud kasutada umbmäärast asesõna *keegi* (kesktase, näide 39) või *midagi* (kõrgtase, näide 40), kandes need otse emakeelest üle. Eestikeelses lauses omandavad need sõnad aga eitava asesõna tähenduse ja korrektne oleks mõlemal juhul olnud valida hoopis asesõna *mõni* (*mõnd asja*).

(39) *Keegi ei saa elada ilma õluta, keegi ei saa elada ilma raamatuta.*

Õige: *Mõni ... , mõni ...*

(40) *Tihti juhtub nii, et me ei märka midagi, aga hiljem me analiseerime sündmuseid ja otsustame lõpuks, et juhus mängib suure rolli meie elus.*

Õige: *mõnda asja*

Eitavate asesõnade puhul valmistab raskusi ka nende käänamine (kesktase, näited 41 ja 42).

(41) *Kedagil ei ole oma korterit.*

Õige: *kellelgi*

(42) *Kui inimesel ei ole sõpru nii tal on väga raske elus, sellepärast et talle mitte keegile jutustada oma probleemid.*

Õige: **mitte kellelegi** – õppija on kirjutanud eitava liite *mitte* põhisõnast lahku

4. Liiteline eitus

Lisaks süntaksi võimalustele eituse väljendamisel on olemas ka liiteline e morfoloogilis-derivatiivne eitus. Eesti keeles on selleks mitmeid erinevaid liiteid: prefiksids *eba-* ja *mitte-*, sufiks *-tu* ja *matu-*vorm, tinglikult võib liidete hulka lugeda ka abessiivi tunnuse *-ta* (sh ka *mata-*vormi).

Kõrvalekalded liitelise eituse kasutuses on jagatud kahte rühma: 1) abessiivi kasutamine vahendi- ja kaasnemismääruses ning 2) ülejäänud juhud.

Abessiivi kasutamisel vahendi- ja kaasnemismääruses esineb vigu üllatavalt sageli: õigeid kasutusnäiteid on 109 ja valesid – 52. Kõige rohkem on näiteid, milles abessiivi asemel on kasutatud partitiivi (kesktase, näide 43). Lisaks partitiivile valitakse abessiivi asemel nominatiivi (kesktase, näide 44), genitiivi (algfase, näide 45), elatiivi (kesktase, näide 46) ja komitatiivi (kesktase, näide 47).

(43) *Veel on palju asju ilma mida ma ei saa elada, nagu: teler, telefon, külmkapp, pesumasin jne.*

Õige: **ilma milleta**

(44) *Tänapäevane maailm ei saa elada ilma leiutised.*

Õige: **ilma leiutisteta**

(45) *Ilma elektri inimesed ei saad elada üldse.*

Õige: **ilma elektrita**

(46) *Võib ölda veel, et täna inemene ei saa elada ilma arutist, sest need teevad meie elu kergem.*

Õige: **ilma arutita**

(47) *Veel tänapäeval on palju mugavust ilma nendega ei saa elada.*

Õige: *ilma nendeta*

Partitiivi ülekasutamine tuleneb ilmselt jällegi reeglist „eituse nõuab partitiivi“, nominatiivi kasutamine on ärajätmissviga ning genitiivi ülekanne on seletatav emakeele mõjuga. Üldse tundub, et õppijaid ajab segadusse eitava eessõna *ilma* ja abessiivi lõpu kooskasutamine. Nende jaoks tundub eituse väljendamiseks piisavat ainuüksi eessõnast (nagu see on vene keeles). Komitatiivi kasutamist võib vaadelda ülekandena, on ju komitatiiv ja abessiiv mingis mõttes paralleelkäänded. Elatiivi kasutamine tundub esmapilgul kõige arusaamatum. Samas kasutatakse eesti keeles konstruktsiooni *millestki ilma jääma*, nt *Ma jäin oma arvutist ilma*. Seega võib ka siin tegemist olla ülekandega.

Ülejäänud liitelise eituse juhtudest on mittekorrektseid näiteid 27, kõige rohkem määrusfraasis (11 korda). Õppijad ülekasutavad liidet *mitte-* (kesktase, näide 48 ja kesktase, näide 49), mis mõjub väga kohmakalt. Näites 48 oleks sobivam hoopis ilma eitava liiteta antonüüm ja näite 49 eestipärane kuju oleks *tu-liiteline*.

(48) *Kass – pikkad vurrud, mittepikk karv, pikkad küüned, silmad, pikk saba, käppad pikkad, teravad kihvad, kikkis kõrvad, painduv keha.*

Õige: *lühike*

(49) *Haiguse põhjused asuvad peaaegu inimese sees. Need on vale toitumine, vähe liikuv eluviis, mitteoskamine stressi toime saama.*

Õige: *oskamatus*

mitte-liite puhul tuleb ette ka selle põhisõnast lahku kirjutamist (kesktase, näide 50).

(50) *Jaanalinnul on pikk ja painduv kere, mitte pikk saba, ei ole kihve.*

Õige: *lühike*

Veel lähevad segi eesliide *eba-* ja järelliide *-tu-* (algfase, näide 51). Õppija on proovinud kasutada eesliidet *eba-* antonüümi moo-

dustamiseks sõnast *tähtis*. Antud juhul oleks aga korrektne olnud järelliite *-tu-* kasutamine. Samas saab liidet *eba-* kasutada sünonüümselt – sõnas *ebaoluline*.

(51) *Tähtkuju on kõige ebatähtsam.*

Õige: *on kõige tähtsusetum*

Õige: *on kõige ebaolulisem*

Näites 52 on õppija aga kasutanud korrektse eesliite *eba-* asemel järelliidet *-tu*.

(52) *Töö võib olla raske, huvitamatu, tervistkahjustav, paha tingimustega.*

Õige: *võib olla ... ebahuvitav*

Samuti on õppijail raske eristada abessiivi tunnust *-ta* ja eita- vat järelliidet *-tu* (kõrgtase, näide 53).

(53) *Need tulemused näitavad kui viletsad on laste teadmised eesti teatrielust, seega kultuurist, kuna see on kultuuri lahendamata osa.*

Õige: *on ... lahutamatu*

Väga vähe kasutatakse *mata-*vormi, näites 54 (kesktase) on see asendatud nimisõna abessiivi vormiga.

(54) *Kõige parem võtta korterit ilma remondita ja ise tegema.*

Õige: *remontimata korter*

Näites 55 on õppija püüdnud kasutada konstruktsiooni *jätma* + *mata-*vorm, lauses puudub aga sõna *jätta*.

(55) *Me ei tohi mingil juhul "Puhas keskkond" proektile minemata.*

Õige: *minemata jätta*

Antud konstruktsiooni kasutatakse õppijakeeles üldse väga vähe, samas kui eesti keeles esineb see sagedasti.

5. Õppijakeeles esinevad kõrvalekalded eituse väljendamisel sidendite abil

Eesti keeles on mitmeid sidendeid, mille abil eitust vormistada. Kui eitatakse loetletut, siis seda võib fokuseerida eitusauses nii, et kasutatakse sidesõnu *ei ... ega ...* (*Sünnipäevale ei kutsutud ei Peetrit ega Vaiket*) või *ei ... ei* (*Kedagi ei kutsutud sünnipäevale: ei Peetrit, ei Enelit, ei Vaiket*). Alternatiivi olemasolul eitatakse üht osapoolt ja kasutatakse eraldusseost ja sidendeid (*mitte*)..., *vaid*... (*Ta (mitte) ei tea, vaid ei taha öelda*). Ühendava seose korral on öeldis jaatavas kõneliigis ja eitavate lauseliikmete ees seisab *mitte* (*Mulle meeldib sinine värv, mitte roheline*). Verbitarindi ja tema eituse elliptilise eraldava rinnastuse korral kasutatakse sidendit *või* + eituspartikleid *mitte / ei*. Ellipsi selline kasutamine on tavapärane. Eitava fraasi pisimagi täpsustuse korral valitakse *mitte* (*Kas tuled või ei? Kas tuled või mitte? Kas tuled või veel mitte?*). Ka vastandatud eituse väljajäetud öeldist asendab *mitte* (Kerge 2001: 176).

Eitavate sidendite kasutamisel esinevad õppijakeeles järgmised põhilised kõrvalekalded.

ei ja mitte

Sidendeid (*ei*) ... *eга / ei ... ei* kasutati õigesti 7 ja valesti 6 korral. Tüüpiliselt aetakse segi *ei* ja *mitte* (kõrgtase, näide 56). Tegu on üleüldistamisveaga.

(56) *Teda ei tundnud ära mitte Nadja, mitte ühtegi inimene.*

Õige: *ei Nadja, ei ükski teine inimene*

Õige: (*ei*) *Nadja eга ükski teine inimene*

mitte... , vaid ...

Antud sidendit kasutati oli 10 korda korrektselt ja 5 – mittekorrektselt. Õppijad asendavad sageli sidendi *vaid* sidendiga

kuid või *aga* (kõrgtase, näide 57). Et eesti keeles sidendi *vaid* semantika ja süntaktiline funktsioon erineb sidendite *kuid* ja *aga* kasutamisest, vene keeles sellist erinevust pole, siis ongi õppijal raske eesti keele sidendite tähenduserinevusi tajuda. Tegemist on emakeelest johtuva üleüldistamisveaga.

(57) *Aga meid huvitab mitte see olukord, aga see, mida Hilda ütles Aleksandrile.*

Õige: *mitte ... , vaid*

... , mitte ...

Selle sidendi kasutamisel oli 4 korrektset ja 4 mittekorrektset näidet. Õppijad lisavad sidendi *mitte* ette üleliigse sidendi *aga* või *kuid* (kesktase, näide 58). Põhjuseks on ülekanne emakeelest.

(58) *On tähtis tema kasvatus, vaid mitte pärilikkus.*

Õige: *mitte*

... või mitte / ... või ei

Valesid kasutusi oli 2 ja õigeid – 7. Näites 59 (kesktase) tuleb kasutada sidendit *või* + eituspartikleid *mitte / ei*. Õppija on *aga* eituspartiklile *ei* lisanud verbi *olema* isikulise tegumoe kindla kõneviisi oleviku eitava kõneliigi vormi.

(59) *Sa mõtled ise, kas õppida kõrgkoolis või ei ole.* (Kesktase)

Õige: *või mitte*

Õige: *või ei*

aga / kuid / ent

Õppijakeeles esines 7 näidet (1 algtasemel, 6 kesktasemel), milles on eksitud sidesõnade *aga*, *kuid*, *ent* kasutamise vastu eitavas lauses. Näites 60 (kesktase) on sidesõna *aga* (*kuid*, *ent*) asemel kasutanud sidesõna *vaid* ja näites 61 (kesktase) – sidesõna *ega*.

(60) Siis tüdruk lõikas meest (kuhu ma ei näidanud) *vaid* ta kukkus maha kui tulin tema ümber.

Õige: *kuid/aga/ent*

(61) Natuke on vaja valmistada *ega* mitte palju.

Õige: *aga/kuid/ent*

Kokkuvõtteks

Eituse väljendusvõimaluste uurimine mahuka andmebaasi alusel on andnud probleemistikust hea ülevaate. Uuringu tulemusena leidis kinnitust töös püstitatud hüpotees õppijakeele ja kirjakeele erinevustest. Nii oli õppijakeeles palju kõrvalekaldeid eitava kõneliigi verbivormide moodustamisel ning aluse ja sihitise käänete kasutamisel. Probleemirikas oli eitavate asesõnade ja liitelise eituse kasutamine – ühelt poolt olid nähtavad selged vead, teisalt aga – eesti keele väljendusvõimaluste kasutamata jätmine. Eituspartikli *mitte* kasutamises esinesid kõrvalekalded peamiselt siis, kui öeldisverb oli jaatavas kõneliigis ja partikli *mitte* abil markeeriti mõnd teist lauseliiget. Mõnevõrra ootamatu oli vigade rohkus abessiivi kasutamisel, nagu ka märkimisväärne hulk kõrvalekaldeid eitavate sidenditega. Kokkuvõttes võib öelda, et

1) on keeleteemad, millega õppeprotsessis tegeldakse ja milles esineb sellele vaatamata palju kõrvalekaldeid keelenormist;

2) on keeleteemad, millega seoses esineb palju kõrvalekaldeid, kuid millega õppeprotsessis tegeldakse vähe või ei tegelda üldse;

3) on keeleteemad, mis kaasnevad eituse väljendamisega ja põhjustavad samuti palju kõrvalekaldeid normist.

Esimesse rühma kuuluvad: eitava kõneliigi verbivormi asendamine jaatava kõneliigi vormiga *ei*-partiklit sisaldavas fraasis, abessiivi kasutamise vead, vormimoodustusvead ja sihitise kään-

devead. Eitava kõneliigi verbivormi asendamine jaatava kõneliigi vormiga ei ole väga tõsine viga, kuid väärrib siiski senisest suuremat tähelepanu ka kesktasemel. Abessiivi vale kasutamine nõuab täiendavat metoodilist lahendust ja tõhusamat harjutamist. Vormimoodustusvead on põhjustatud eesti keele keerukast morfoloogiamudelitest ja see vajab järjepidevat, süsteemset ning analoogiale tuginevat õpet. Vead sihitise käänetes on samuti tingitud eesti keele sisemisest keerukusest. Teema vajab paremat lingvistilist lahendust ja metoodilist lähene mist, aga ka emakeelekõneleajate ja õpetajate tolerantsemat suhtumist nendesse vigadesse, sest tegemist on keelemeele erinevustega ja seega teemaga, mille puhul absoluutse korrektsu seni jõuavad vaid vähesed õppijad.

Teise rühma kuuluvad: eitava kõneliigi verbivormi asendamine jaatava kõneliigi vormiga, millega koos kasutatakse mõne teise lauseliikme markeerimist eituspartikli *mitte* abil (eriti öeldistäite markeerimise korral); liiteline eitus; eitavad asesõnad; alusfraasi kääne eitavates kogeja-omajalausestes; eitavad sidendid. Kõik need teemad vajavad täiendavat lingvistilist uurimist, eelkõige võrdlemist emakeelekõneleajate tegeliku keelekasutusega. Vaja on sõnastada õppijat abistavad reeglid ja välja töötada uued metoodilised lahendused.

Kolmanda rühma teemadest on antud artiklis kajastust leidnud modaalverbide kasutamine, mis vajab edasist uurimist seoses eituse kui funktsionaalsemantilise väljaga. Siia kuulub ka õppijakeele võrdlus emakeelekõneleajate keelega ning õppijakeelekorpusse andmete võrdlemine kirjakeelekorpusse andmetega.

Kokkuvõtvalt: pedagoogilistel eesmärkidel oleks järgnevalt vaja koostada eituse väljendusvahendite kompleksne kirjeldus, milleks tuleb keskenduda eesti vahekeele ja kirjakeele korpusse saadud andmete võrdlemisele. Tulemuseks on õppija-

keele arendamiseks vajalike reeglite täpsustamine või uute leidmine. EVKK on eesti õppijakeele süsteemseks ja põhjalikuks uurimiseks väga perspektiivikas andmebaas. Ühe olulise väljundina võimaldavad korpuspõhised uuringud parandada eesti keele kui teise keele õpetamist: täpsustada ainekavasid, arendada õppematerjale ja -metoodikat ning tõhustada õpetajate koolitust.

Kasutatud kirjandus

- Ellis, Rod 2000. *Second Language Acquisition*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Erelt, Mati & Erelt, Tiiu & Ross, Kristiina 1997. *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Mati & Kasik, Reet & Metslang, Helle jt 1993. *Eesti Keele Grammatika II. Süntaks*. Tallinn: Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Erelt, Mati & Metslang, Helle 1998. Oma või võõras? – Keel ja Kirjandus 10, 657 – 668.
- Granger, Sylviane 2004. *Computer Learner Corpus Research: Current Status and Future Prospects*, <http://cecl.fltr.ucl.ac.be/Downloads/Indianapolis%20status%20&%20prospects.pdf>, 31.09.2007.
- Johns, Tim 1991. Should you be persuaded – two examples of Data-Driven Learning materials. – *English Language Research Journal* (4) 1 – 16.
- Kerge, Krista 2001. *Eesti süntaks keeleõppe praktikule*. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Kitsnik, Mare 2007. Õppijakeele uurimise ja arendamise võimalusi Eesti vahekeele korpuse põhjal (eituse väljendamise

näitel). Magistritöö. Käsikiri Tallinna Ülikooli filoloogia-teaduskonnas.

Metslang, Helle & Krall, Ingrid & Pajusalu, Renate & Saarlo, Kristi & Sõrmus, Elle & Vare, Silvi 2003. Keelehärm. Eesti keele probleemseid piirkondi. Tallinn: TPÜ kirjastus.

Pool, Raili 2007. Keeleõppijate vältimisstrateegiatest eesti keele täis- ja osasihitise näitel. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 3 / Toim. H. Metslang, M. Langemets, M.-M. Sepper. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 235 – 252.

Pool, Raili & Vaimann, Elle 2006. Kivinemisnähtusi vene üliõpilaste kirjalikus eesti keeles. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2 / Toim. H. Metslang, M. Langemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 203 – 218.

Sang, Joel 1983. Eitus eesti keeles. Tallinn: Valgus.

Verschik, Anna 2004. Mõnda vahekeelest ja kontrastiivsest analüüsist. – Eesti keel: võõrkeelest teiseks keeleks / Koost. M. Rannut, toim. M. Rannut, M. Kõivupuu, T. Päeva. Tallinna Pedagoogikaülikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 1. Tallinn: TPÜ Kirjastus, 132 – 144.

Usage of Negation in the Estonian Interlanguage Corpus

Summary

In the last decades the new possibility for investigating the learner language has been developed – learner language (or interlanguage) corpora. The scientific analysis of large amount data gives the learners knowledge about the topics that cause difficulties, it enables to develop more efficient rules that help

the learners in a better way, and it makes it possible to improve teaching methods and teaching materials.

Estonian Interlanguage Corpus (EIC) has been created at the Chair of General and Applied Linguistics at Tallinn University. The article describes the investigation of the usage of negation in the texts of the learners Estonian as a second language (with the mother tongue Russian). In EIC there have been marked the correct and incorrect uses of negation, altogether 11 117 strings. By analysis of the annotated negation examples enabled to distinguish between three main deviation groups. The first deviation group embraced themes connected with expressing negation that the teaching process has paid attention to. The second deviation group embraced themes connected with negation to which the teaching process has not paid enough attention: the substitution of a negative verb form with an affirmative form, which is accompanied by the marking of another part of the sentence with the negative particle *mitte* (especially in marking the predicative); affixal negation; the use of negative pronouns; the case of the subject phrase in negative experiencer-possessor sentences; negative conjunctions. The third deviation group embraces themes connected with expressing negation: the use of modal verbs.